अ. नं. ८०

नं - ४४

नीलकंठ — आशौचप्रकरणं

३२८स्मृ: ३८

अशौच

धर्मशास्त्र

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॐ अशौचप्रकरणं गालवा
हणारादरः॥ आचतुर्थाद्भवेत्स्रावः पातः पंचमषष्ठयोः॥
(१) अत ऊर्ध्वं प्रसूतिस्स्याद्दशाहं सूतकं भवेत्॥ तत्र स्रावे आ
द्यमासत्रये मातुः त्रि[illegible]देशे चंतुपर्यो षष्ठमासस
स्व्यादिनामशौचं चतुर्थे [illegible]रात्रं पंचमे पंच षष्ठे षट् किं स्यथैः)
सपिंडानां स्नानमात्रेण शुद्धः। स्रावे पाते तु त्रिरात्रं स
समासप्रभृति नु स्वजात्युक्तं दशाहादि सपिंडानां मा
तुश्च माधवः स्मृतिकाव्यतिरिक्तानां स्वधर्मे सहरा

अ.प्र.

ग्रं अष्टमे अष्टरात्रं नवमे अभ्यंति दशरात्रमित्याह॥

१ जननाशौचमध्ये शिशुमरणे मृताशौचं नात्येवज

(२) ननिमित्तकर्मेव चं॥ निर्माणनिर्गमने

ष्वपि॥ नालछेदात्पूर्वं शिशुमरणे सापिंडानां दिन

त्रयमेव॥ नालछेदानंतरं मरणे संपूर्णं दशाहा

दुपरि नामकरणात्पूर्वं निखननमेव नाभ्युद १

कदानं ज्ञातीनां स्नानं चैलस्नानं नास्ति घंभुद्धिः नाम

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(2A)

करणानंतरं दंतजननात् प्राक् मरणे दहनखन
नयोर्विकल्पः॥ तत्र दहने शालीनामेकाहं। अनु
गमनं तु कृताकृतमेव॥ खननपक्षे तु सद्यः शुद्धिः।
दंतजननादूर्ध्वमपि [illegible]पर्यंतमकृतचूडस्य
खनननयोर्विकल्पः॥ खनने एकाहमात्रमाशौ
चं॥ दहने त्रि॥ अंततु नाद्विवर्षात् अनुगमनं कृता
कृतं पश्चात् कृताकृतं नित्यं। कृतचूडस्य तु त्रि
वर्षात्पूर्वमपि तूष्णीं दहनं। तूष्णी उदकदानं॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

अ॰प्र॰ त्रिरात्रमाशौचं नियतमेव॥ त्रिवर्षाद्दूर्ध्वं तु यावदुप
२ नयनं कृतं [illegible] चौलस्य वा मरणे तु गमनं दहनं त्रि
रात्रमाशौचं नियतमेव॥ मातापित्रोस्त्वनुपनी
(३) तशिशुमरणे दहनखननयोरविशेषेण त्रिरा
त्रं॥ स्त्र्यपत्यमरणे विशेषः। स्त्रीपुरुषपर्य
न्तं ज्ञातीनामाचौलात्सद्यः शुद्धिः। ततो वाग्दा २
नादर्वाक् पतिपक्षे। पितृपक्षे च त्र्यहं। पित्रोस्तु

" Joint Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai. "

(3A)

जातदंतासु कन्यासु एकाहः ॥ तत्तन्त्र्यहं ॥ संस्कृता
स्व पितृ पितृगेहे मृतासु पित्रोस्त्र्यहमिति ॥ माधवः ॥
अन्ये तु गृहांतमरणे [illegible] त्रिरात्रमाहुः ॥ पितृ
व्यादीनां एकाहमेव [illegible] गेहे कन्यायाः प्रस
सवे। पित्रोरेकाहः ॥ [illegible] स्तु ॥ पित्रोर्गेहे कन्या
याः प्रसवमरणयोस्त्रिरात्रमेव च। पितृव्यादीनां त्वे तर
करात्रमित्याह ॥ सपिंडजननमेउपनीतस्यापिं

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

अ.प्र.

पा१

३ मरणे च ब्राह्मणस्य दशाहं ॥ क्षत्रियस्यैंदशाहं ॥ वैश्य
स्य पंचदशाहं ॥ शूद्रस्य मासं ॥ सच्छूद्रस्य पक्षं ॥ कूटस्थ
(५) मारभ्या सप्तपुरुषा [illegible] : समसत्समानोदकाः त सपिंड
दुत्तरं गोत्रजा एव तत्र [illegible] नोदके उत्पन्ने उपनीते २
मृते च त्रिरात्रं गोत्रजे [illegible] न शुद्धिः ॥ तत्र स्नात्वा शौचं
दशाहदुपरि ज्ञानन ज्ञाते नास्त्येव ॥ तत्रापि तु स्नानमेव ॥
मृताशौचं तु दशाहादुपरि मासात्प्राक्पूर्वं मरणाज्ज्ञाते ३
त्रिरात्रं ॥ ततः अपष्ठपक्षिणी ॥ अनवममहातत्तः ॥

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(6A)

स्नानोदकदानाभ्यांशुद्धिः। आत्रिवर्षवर्षादूर्ध्वं तु आस

वमात्रौ इदं तु सर्वं विज्ञानेश्वरानुरोधेनोक्तं॥ माधवम

ते तु॥ त्रिपक्षाद[illegible]। ततः आसण्मासं पक्षिणी॥

अवर्षाद होरात्रं॥ ततः स्नानोदकदाने इति बोध्यं॥

एतच्च त्रिरात्रादिकं स्नानदेश एव॥ देशान्तरे तु

स्नानमेवेति विज्ञानेश्वरादयः॥ माधवस्तु देशां

तरमरणे तु त्र्यहं सद्यः॥ शौचं तु समादकविषय

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

४ म्नित्याहा दशाहाद्यद्वि यि छिन्नो यस्त्वा चौलकाल
स्तन्मध्ये द्वितीयादौ [illegible] वस्य जननमरणयोः श्र
(5) वणेनु अवशिष्टैरेव [illegible]भिः शुद्धिः त्र्यहं योजनन
द्वयं गा[illegible] छन्नपुरुषस्य [illegible]त चौर्मा शौचं कालम
ध्ये श्रावयितु मरा क्ते[illegible] दशान्तरं तथा च विप्रस्य दशा
हाशौचिनः त्रिंशति योजनेन्तं देशान्तरं क्षत्रियस्य
द्वादशाहमाशौचिनः चतुर्विंशति योजनैः देशान्त ४

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

नरोत्तथा[illegible]एकाहं पक्षिणी। त्रिरात्राशौचे तु द्विपं
तुः षड्ख्येया जनरूपाणि दं शांतराणि योऽस्यानि।।
मातापितृमरणे तु [illegible] वः। पितरौ चेन्मृतौ स्या
तां दूरस्थोऽपि पुत्रः [illegible] श्रुत्वा तद्दिनमारभ्य द
शाहं स्नातकी भवेत् [illegible] तुः सपत्न्यास्तु त्रिदिनं द
[illegible]न्वहो नववर्षया मित्यूरहुः।। मातापितृमरणे दश
मित्युपक्रम्य स्त्रिपुरुषयो[illegible] परस्परं [illegible] चैव।।

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

अ॰प्र॰

५ सवर्णोत्तमवर्णस्य पत्नीपुत्रेंति स्मृत्यर्थसारो
क्तेः ॥२॥ इति सगोत्राशौचप्रकरणं ॥ अथ पाविगो
त्राशौचं ॥ पित्रोर्पर[illegible]ढकन्यानां ॥ त्रिरात्रो ॥
(6) र्त्विजि दौहित्रे सह[illegible]ताइति बंधुत्रये शिष्ये
श्वशुरे श्वश्र्वां नित्र[illegible]न्यां भागिनेये माता
महे पितृस्वसरि मातुले मातुलस्य कन्यायां ५
च पक्षिणी बंधुत्र[illegible]यं तु आत्मपितृष्वसुः पुत्रा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(6A) आत्ममातुःस्वसुः सुताः आत्ममातुलपुत्राश्च वि
ज्ञेया आत्मबांधवाः मातुः पितृष्वसुः पुत्राः पितृ
मातृष्वसुः सुताः पितुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृ
बांधवाः॥ मातुर्मातृ[illegible] पुत्रा मातुः पितृष्वसुः सु
ताः॥ मातुर्मातुलपु[illegible]श्च विज्ञेया मातृपितृबांध
वाः इति॥ पक्षिणीं दिवा[illegible]पेत दाहः अंते रात्रि परेद्यु
श्च रात्रिमरणे तु रात्रिः परेद्युरहोरात्रं चेति हरदत्ते
नोक्तं। आगामिवर्तमानाहर्युक्ता या निशि। पक्षिणी
राद्धर्थस्तु ३

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

अ॰ को॰ स्यमरकोश॥ आख्यायां क्षीरस्वामिनाप्युक्तं।
पक्षाविव पक्षौ पूर्वोत्तरदिवसौ तन्मध्यैवतद्
नीरात्रिः पक्षिणी। निशाद्वयमध्य दिवसयो
(७) र्व्ययमेव। याज्ञव[ल्क्य]स्तु गुर्वंतेवास्यनूचान
मातुलश्रोत्रियेषु चे[…]माह तथा उक्तस्य पि उस्या
पियद्रुते मरणांत ह्रे ह[…] स्वामि नास्त्रिरात्रमि
त्येगिरस अग्रा। एकरात्रामिति विष्णुः तथा वृह
स्पतिः अहं मातामहाचार्यश्रोत्रिये सुश्रुरे

भवेत्॥ प्रचेताः मातृष्वसा मातुलयोः श्वश्रूश्वशुर
(२५) योः गुरौ मृते ऋत्विजि याज्ये च त्रिरात्रेणैव शुध्यती
ति यास्मिस्थः॥ स्वस्रीये तु पक्षिणी रात्रिं दौहित्रे भागिनी
सुते। संस्कृते तु त्रिरात्रं स्यादिति। विष्णुः। आचार्येत
त्पत्नीपुत्रोपाध्याय मातुलश्वशुरश्वशुर्य सहाध्या
यिशिष्येष्वेकरात्रेणेत्याह॥ एतेषां गुरुलघुक्रमे
देन व्यवस्थेत्याहुः॥ एवमाचार्यादिमरणे त्रिरा

अ-प्र०

औदिकं अन्यस्मिन् दाहकर्तरि दाहकर्तुस्तु दशाह-
मेव॥ देशाधिपतौ तु दिनमूने दिनं॥ रात्रिमृत्ते रा-
त्रिः शुश्रूषास्वरसे मासस्य पक्षे त्रिदिनं वि
(8) रस्ये तु दिनं अशुश्रूषास्वरसे स्नानं चिरस्थे आचम
नं॥ अमानुषास्थिस्पर्शे हेस्पर्शे स्नानं॥ आ
शौचिनान्ने अनापदि बुद्धिपूर्वं स्वतन्त्र भुंक्ते य
स्मिन्नदिने भुक्तं र स्तु तत्र त्रिरात्र हान्यारो चं॥

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8A) अस्ववर्णबुद्धिपूर्वंभुंक्तेप्येतदाशौचं प्रायश्चित्तेप
रं विशेषः। आपदि तु बुद्धिपूर्वंभोजने तु दिनंस
जातियस्योत्कृष्टजा[illegible]स्य वानुगमे सचैलस्ना
नं॥ घृतप्राशनं च॥ [illegible]णक्षत्रियानुगमेत्व
होरात्रं॥ क्षत्रियस्य [illegible]यानुगमेत्वेवमेव॥ शूद्र
स्यानुगमे पक्षिणी॥ ब्राह्मणस्य शूद्रा[illegible]नुगम
ने त्रिरात्रमाशौचं॥ पाराशरः॥ प्रेतीभूतं तु यः

उ॰ प्र॰

श्राद्धंआत्मनोरोगान्न दुर्बलः॥ अनुगच्छेन्नीयमानं
सत्रिरात्रेणशुद्ध्यति॥ त्रिरात्रेतुततश्चीर्णेनदींगत्वा
समुद्रगां॥ प्राणायाम[illegible]तं कृत्वाघृतंप्राश्यवि
(१) शुध्यति॥ धर्मार्थेम[illegible]णानिर्हरणोनुपदे
पदेश्वमेधफलं॥ अव[illegible]ऽन्नोहरस्यचः शुद्धि॥ स्नेहा
दिनासंबंधिनीहत्यन्तदायमश्नुतस्ताद्दहह एवस
ततः॥ दशाहेनशुद्ध्यतितद्दहह एव[illegible]समात्रेत्रिरात्रं॥

वा १

पस्तु नत्तु दीपमभ्ना त्तिलवान दृढे यस्व त्तिन्नस्यैकाहो ।
ब्रह्मचारी यस्तु मातापितृ व्यतिरिक्तं शवं निर्हर
9A) णे ब्रह्मलोपः । मातापितृ । निर्हरणे पि अशौचं विना
मन्नं नाश्नीयात् । [illegible] हनस्यै । विशेषः । सूतके
वर्तमाने तु वृद्धि तीपं [illegible] तकं यदि । पूर्वेण वा विशु
द्धेन जाते जाते मृते मृते । मृतजातके योगत्वा
शुद्धिः स्यात् न गण्यते ।। मरणेन शुद्ध्यते जातेन मृ

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

अ॰ प्र॰

१ तंजातकेनतु॥ अन्यच्चालुगालवेनंस्मुतिनंस्मृतिः श्रावशो
षिनी॥ यदातुपूर्णोशौचापक्षयोअन्यश्चेककालव्यापि॥
द्वितीयमपततितदा[illegible]क्रांतेदशाहं॥ तत्रविशे
(10) षेणशुद्धिर्नास्ति॥ यदि[illegible]प्रक्रमाशौचमृतकाशौ
चकालादर्वाक्पतितःस्यात्तदापूर्वेणैवोत्तरशुद्धिः
तद्यथा॥ गर्भपातनिमित्तषडहाशौचमध्येयदिदशा
हाशौचसमापतेतू॥ तदाषडहाशौचान्त्येदिनेचशुद्धिः॥ १

अत्रविशेषमाहगौतमः।रात्रिशेषेद्वाभ्यांप्रभातेति
30A) सृभिरिति॥रात्रिमात्रशेषेपूर्वाशौचेयद्यन्याशौचांत
रं।तर्हिपूर्वाशौचेनसमाप्यतेनेतरंद्वाभ्यांरात्रिभ्यांशुद्धिः।
तस्याएवरात्रेःपश्चिमयामेतुतिसृभिरात्रिभिःशु
द्धिः।नन्वत्रतच्छेषमा[illegible]तिविज्ञानेश्वरः।माधवस्तु
नवमेऽह्निसंपूर्णेयद्यन्यांतरंतदापूर्वाशौचकाला
नंतरंद्वाभ्यांरात्रिभ्यांशुद्धिः।प्रभातइतिप्राग्वादित्या

उ०प्र०

हरिहरदत्तस्तु।पूर्वेनाशौचंरात्रिशेषेसतियदिद्वितीयप्राप

१० तेत्वागतंदाहाभ्यांशुद्धिः।सरात्रिःपरेद्युर्भवेत्यर्थः।प्रभा

(११) तेतिस्त्रिभिरिति।अथ [illegible] हादोव्यतीतेअपरेद्युः।

प्रभातेसंगवेयच्चान्य [illegible] तेनदात्रितिस्त्रभिरितिम

पित्राशौचमध्येमातु [illegible] तायांपूर्वमाशौचंसमा

प्यपक्षिणीमधिकंकुर्यात्।मात्राशौचमध्येपितृमर

णेपित्राशौचंसंपूर्णमस्त्येवा।यदितुपित्राशौचम १०

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

धौरात्र्यवशेषे मातामह यत्ते तदा पक्षिणी द्वयोर्वि
कल्पः । इति केचिद्व्यवहृत एवेत्यपरे इत्याशौचं । अथा
(11A) शौचनिषेधः ॥ गंगास [illegible] पद्येतोत्तिवाक्यमुलंध्य
महानदीतीरे वा देशान्त [illegible] संस्थायोम्रियते तस्य
दाहाशौचादिकं कार्यं [illegible] स्नानंतरं नारायणबालिं
कृत्वा सर्वमौर्ध्वदेहिकं कार्यमेव । सर्पहतस्योवर्णना
गं अत्यक्षांगां च दद्यादिति विशेषः ॥ प्रमादादिमरणे

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

अ॰प्र॰

स्याशौचादिकमस्त्येवातपात्वं गिरः। यदि कश्चित्प्रमा
११ देन म्रियते ग्न्युदकादिभिः। तस्याशौचं विधातव्यं।
कर्तव्या चोदकक्रिया [illegible] द्धमरणे तु विशेषमाह।
(12) शातातपः। वृद्धशौच [illegible] पाकुत्पः प्रत्याख्यातभि
षक्रियाः आत्मानं घा [illegible] यस्तु भृग्वग्न्युनशानां
म्रि॰ बु[illegible]ः। तस्य त्रिरात्रमाशौचं द्वितीये त्वस्थिसंचयः।
तृतीये तूदकं दत्वा चतुर्थे श्राद्धमाचरेदिति।।।। ११

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

इदमाशौचमाहिताग्नेरुपरमेसंस्कारप्रभृति
(12A) कं कर्तव्यं। अनाहिताग्नेस्तु मरणादिव सप्रभृति
संचयनंतु प्रपमेतु [illegible] येत्यादि। नाविहितंतु
नयोरपि संस्कार [illegible] प्रभृत्येव। आहिताग्नेऽपि
तरिद्देशांतरमृतेस्तु [illegible] दिनामासंस्कारोपक्रमा
दाशौचंनास्ति। अनाहिताग्नेस्तु विपिदाहाद्रावे
तदादीनीमाशौचग्रहणं वैकाल्मिकं। तत्तदुहीत

Joint Project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

अ०१०

१२ शौचानां संस्कारकाले पुनरब्ध्यहं। अगरहीताशौ
चानां तु पूर्णे दशाहेव पुत्राणां पत्न्यास्त्वेवं व्यव
(13) स्था। पत्नी संस्कारे प[illegible]श्चैवं। अगरहीताशौचा
नां सपिंडानां त्रिरा[illegible]रहीताशौचानां तु पुनरा
शौचेनास्त्येव। अना[illegible]ताग्नेः प्रवृत्ति दाहे सपिं
डानां दशाहमेव। इदमाशौचं द्विविधं। अस्पृश्य १२
त्व प्रयोजनकं। कर्मानधिकार लक्षणं च। पुनि

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

पुत्रेजातेपितुस्नानमेवास्पृश्यत्वंमातुर्दशाहं॥
सपिंडानांत्वस्पृश्यतानास्त्येवकिंतुकर्मानर्ह
(13A) तामात्रं।सूतिकास्प[illegible]जननेस्नातिविंशातित्रिदि
नमात्रंकर्मानर्हा[illegible]योजननेतुमासो।पुत्रज
न्मदिवसेपितुर्दाना[illegible]जनानानधिकारः।अपशं
खलिरचितो।कुमारप्रसवेनापत्यामवछिन्ना
यांदानाप्रतिग्रहादिव्यदोषः।तदहरित्येकेइति

Joint project of The Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

अ·प्र०

१३ जन्मदा[illegible]द्व्यादिवता पूजाया[illegible]मः पित्रपमवद्धद

रादिवसेषुवचनादपिकारः। मनाशौचंतुसर्वे

(15) षामस्पृश्यत्वमौ[illegible]कं स्वस्वाशौचंत्रिभा

गादूर्ध्वंतुस्पृश्याः। य[illegible]नां स्वचारिणांतुशौचं

नास्त्येव। समावर्तनानंतरंत्राकृमतान्यंतुस्स १३

पिंडानांउदकदानादिकंकृत्वात्रिरात्रमाशौचंकु

र्यात्। एवंपित्रादिभ्यउदकदानादिकंकुर्यात्।

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

[14A)

आब्रह्मचारि अशौचमपि लपेता तदुक्तं त्रिंशच्छ्लो
कां।। तातां आचार्ये केभ्यो व्यपजन्ले निलदो ब्र
ह्मचारी न दीयाशौ ति। प्रक्रांतप्रायश्चित्ता
नामाशौचं नास्ये र्वं प्रवृत्तं चौलोपन
यनादिसंस्कारे त देवप्रतिष्ठारामाद्यु
त्सर्गादिष्वप्येवमिति।। इतीश्रीभट्टोभट्टवि
रचिते यमाशौचनि यः।। ।। १ ।।

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

अं. श्री.

१४ रुद्राक्षान्न कंठदेशे दशनपरिमिता मस्तके विंश

ति द्वे षट् षट् कर्णप्रदेशे करयुगुलकृते द्वादशो

(15) द्वादशैव॥ बाह्वोरिंदोः [illegible] भिर्नैयनयुग रुद्रैरक

मेकः शिखायां वक्षे [illegible] शाधिकं यः कलयति

शतकं स स्वयं नीलकंठः॥ ॥ केकरोपना

मक-त्रिंबकेन लिखितं॥ ॥ श्री॥ श्री॥ १४

A joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com